

Constantin MIHAI

Arca lui Nae
Perspective culturale asupra generației '27

CONSTANTIN MIHAI

Arca lui Nae
Perspective culturale
asupra generației '27

Ediția a II-a revăzută și adăugită

Editura Universitaria
Craiova, 2014

Presa Universitară Clujeană
Cluj-Napoca, 2014

Referenți științifici:

Cercetător științific gr. I, dr. Andi Mihalache,
Institutul de Istorie "A.D. Xenopol", Iași

Cercetător științific gr. I, dr. Ion Militaru
Institutul de Cercetări Socio-Umane "C.S. Nicolăescu-Plopșor", Craiova

Copyright © 2014 Universitaria,

Copyright © 2014 Presa Universitară Clujeană

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria
și Editurii Presa Universitară Clujeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIHAI, CONSTANTIN

Arca lui Nae : perspective culturale asupra generației '27 /

Constantin Mihai. - Ed. a 2-a, rev. și adăug. - Craiova : Universitaria ;

Cluj-Napoca : Presa Universitară Clujeană, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0850-4

ISBN 978-973-595-731-5

008

Copertă realizată de Grațiela-Teodora Mihai

Tehnoredactare: Grațiela-Teodora Mihai

Constantin Mihai (n. 1977, Rm. Vâlcea), doctor în Litere, la Universitatea Michel de Montaigne, Bordeaux 3 și Universitatea din Craiova, cu o teză despre *Gilbert Durand și metamorfozele antropologiei Imaginarului*, lector universitar la Universitatea Constantin Brâncoveanu (Rm.Vâlcea), Departamentul de Limba Română, Limbi Moderne și Științe ale Comunicării; specializat în istoria intelectuală interbelică românească și în antropologia Imaginarului. Autor al volumelor: *Arca lui Nae. Perspective culturale asupra generației'27*, Craiova, Sitech, 2004; *La Logique d'Hermès. Études sur l'Imaginaire*, Prefață de Claude-Gilbert Dubois, Craiova, Sitech, 2006; *Descartes. L'Argument ontologique et sa causalité symbolique*, Prefață de Lelia Trocan, Paris, L'Harmattan, 2007; *Gilbert Durand. Les Métamorphoses de l'anthropologie de l'Imaginaire*, Craiova, Sitech, 2009; *Biserica și elitele intelectuale interbelice*, Iași, Institutul European, 2009; 2010; *Communication et communion. La philosophie de Nae Ionescu*, Cluj-Napoca, Napoca Star, 2012; *Europeanism și dileme identitare în România interbelică: gruparea Criterion*, București, Muzeul Național al Literaturii Române, 2013.

*Dedic această carte memoriei lui
George Popescu-Glogoveanu (1919-2012),
admirator și cunoscător al generației '27,
subiect asupra căruia ne-am întreținut
în repetate rânduri.*

Notă asupra ediției

La 10 ani de la prima ediție a cărții *Arca lui Nae. Perspective culturale asupra generației*²⁷ (Craiova, Sitech, 2004), se impunea extinderea studiilor consacrate atât filosofiei lui Nae Ionescu, cât și a celor consacrate *tinerei generații interbelice*, în măsura în care cercetarea asupra istoriei intelectuale interbelice pe care am întreprins-o în ultimii ani, a avansat considerabil – am reușit, în urma unui proiect de cercetare, să public un volum despre *Criterion: Europeanism și dileme identitare în România interbelică: gruparea Criterion* (București, Muzeul Național al Literaturii Române, 2013).

Cu toate acestea, nu am dorit să modific substanțial structura primei ediții a cărții, păstrând articulațiile pe care am construit, inițial, acest demers, ce a coincis cu debutul meu în volum. Preocupările de cercetare asupra istoriei intelectuale din acea perioadă au suferit, acum, mici retușuri, adăugiri, completări în vederea unei mai bune susțineri a teoriei enunțate: *Arca lui Nae*, simbolul Akademos.-ului naeionescian în tradiția culturală a modernității românești.

Introducere

Recuperarea perioadei interbelice, mai ales a istoriei sale intelectuale constituie o necesitate pentru cultura română, văduvită o jumătate de secol de un regim comunist care a distrus elita – fie în temniță, fie obligând-o să ia drumul exilului –, prin înlocuirea ei cu o specie hibridă de culturnici, căliți la școala „negândirii” marxiste. Era firesc, ca după prăbușirea comunismului, să reluăm firul tradiției culturale interbelice și să repunem în discuție la modul critic, lucid o întreagă istorie intelectuală, generatoare de valori și competențe.

Cu excepția unor inițiative salutare, întreprinse de neobosiți căutători de fervori intelectuale interbelice și de prea puțini cercetători aplecați asupra fenomenului cultural, am asistat la producerea a două tendințe păguboase: prima tendință, și cea mai puternică, constă în desfășurarea unei minuțioase strategii de contestare vehementă a perioadei interbelice, îndeosebi a lui Nae Ionescu și a elevilor săi, orchestrată de vechii culturnici bolșevici și de intelectualii „progresiști”, alimentați, ce-i drept, de luările de poziție a unor figuri ale goșismului democratic european, pe de o parte, iar pe de altă parte, o tendință de idealizare exagerată a unor personalități interbelice, fără a încerca o revalorizare a operei lor, o repunere onestă în circuitul intelectual. Clișeizarea și uniformizarea spațiului interbelic nu ajută la procesul de recuperare a tradiției intelectuale, ci, dimpotrivă, duce la o de-substanțiere a câmpului cultural, la o osificare și rigidizare pernicioase.

Tocmai de aceea, ne-am propus în lucrarea de față, abordarea unei părți importante a perioadei interbelice, și anume: școala lui Nae Ionescu, intitulată generic „Arca lui Nae”. Volumul reunește o serie de texte ce au la bază tratarea, din perspectiva istoriei culturale, a ceea ce numim în mod convențional *generația '27*.

Studiile adunate în acest volum nu au pretenția de a aborda exhaustiv problematica generaționistă. Dimpotrivă, acestea au rolul de a surprinde articulațiile majore ale unei generații intelectuale europene, prin radiografierea unei părți semnificative a reprezentanților săi. Tratarea unei teme generaționiste, precum este cazul generației '27, nu se poate realiza fără a evidenția axul central în jurul căruia au iradiat o seamă de personalități: Nae Ionescu este numitorul comun al acestei generații.

Avansăm ideea creării unei școli de filosofie, școala lui Nae Ionescu, o școală atipică, cu o învățătură specifică¹ care a rodit frumos la nivelul tinerei generații interbelice, doritoare de autenticitate, creativitate, experiență². Se știe că un magistru certifică o școală, iar aceasta, la rândul ei, poate fi percepută prin ceea ce produce – în cazul de față, elevii, discipolii sau ucenicii maestrului. Doar un simplu exercițiu de privire și de cuprindere a reprezentanților unei școli ar fi suficient pentru a formula o judecată de valoare referitoare la cel care a fondat o astfel de școală.

Școala lui Nae Ionescu, reînnodând firul tradiției *Akademios*.-ului platonician, este o școală a stimulării gândirii personale, originale, a redescoperirii ființei și a echilibrului său interior, a recalibrării la coordonata religioasă a existenței. Crearea unui asemenea tip de școală, într-un context interbelic, dominat de raționalisme și pozitivism angostante, de recursul obsesiv la mode, reprezenta certitudinea că o nouă generație putea reface legătura pierdută cu autentică matrice europeană, căci generația '27 a reușit să sincronizeze, chiar dacă pentru o scurtă perioadă de timp, cultura răsăriteană cu cea occidentală.

S-a vorbit atunci, în perioada interbelică – așa cum se vorbește și astăzi – despre modelul paideic naeionescian, model care cu cât era mai interogant, devenea mai provocator chiar și pentru contestatarii săi. Întrebării

¹ Sandu Tudor, *Un trezitor de conștiințe: profesorul Nae Ionescu*, în „Credința”, nr. 359/10 februarie 1935, apud Gabriel Stănescu, *Nae Ionescu în conștiința contemporanilor săi. Memorii. Articole. Eseuri. Interviuuri. Corespondență*, București, Criterion Publishing, 1998, pp.388-389: „Profesorul Nae Ionescu a adus printre noi, reînviată, străvechea mentalitate a răsăriteanului: orice român e nefiresc să fie cărturar, fabricant de cărți, dar e totdeauna un bun dascăl, un trezitor de conștiințe. Poartă ceva profetic în el. Chipul lui de a vedea este, de fapt, viziunea unui *ev mediu ceresc*, vedenia voievozilor și călugărilor noștri, care chiar când se numeau Neagoe Basarab sau cuviosul Gheorghe de la Cernica rămăneau numai slujitorii cuviincioși ai prezentului, cu slova lor. Din pricina aceasta trecutul nostru românesc nu e cultural și nici ziaristul și profesorul Nae Ionescu un *cultural*. Sunt numai smeriții lucrători ai unei *tregeri mai departe*, veșnic prezente aici”.

² Cf. Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual. Scrieri de tinerețe 1927*, București, Humanitas, 2003, pp. 289-292; „Am pornit de la constatarea unui *spirit al generației actuale*, deosebit de al celorlalte. Diferențierea se accentuase prin experiența războiului, care a ridicat pretutindeni valorile duhului și a îndemnat – pe atâtea căi – culegerea lor. Trăsătura dominantă: dorința de o sinteză completă și autentică. De aici, critica diletantismului, nevoia de seriozitate spirituală, de integrare a experienței mistice, și critica aceluiași spirit științific de laborator, de universitate, care atrofia în conștiințe germeni, posibilități și funcțiuni, cu ajutorul cărora s-ar fi realizat echilibrul lăuntric, armonia, personalitatea. Am arătat apoi necesitatea experiențelor, de orice fel pentru gimnastica spiritului. Experiențe pentru dezvoltarea de virtualități psihice, creatoare de valori, de sinteze inedite. Experiențe pe o arie nelimitată – când conștiințele aparțin elitei, bogate în resurse vitale și stăpânite de personalitate. Experiențe disciplinate de un **maestru**, de o carte, de o **școală** și pentru ceilalți” (pp. 304-305).

ce pot învăța filosofi, și prin extensie, oamenii de cultură de la Nae Ionescu, Constantin Noica oferea un răspuns lămuritor complet³. Despre *efectele învățământului naeionescian*⁴ va depune mărturie și Mircea Vulcănescu, ca, de altfel, mulți dintre elevii și discipolii Profesorului de logică și metafizică de la Universitatea din București, insistând pe rolul decisiv al magistrului în formarea și dezvoltarea personalității intelectuale și umane.

Școala lui Nae Ionescu rămâne o școală a elitei, o școală unde s-a putut manifesta plenar tânăra generație interbelică. În termenii noicieni, asemenea unui destin specific culturii române performante, această școală a funcționat la marginea sistemului, *à rebours*, instituind valoare și sens, creație și durabilitate. Arheologia generației⁵ poate fi decelată prin intermediul a trei instrumente esențiale: *studiul itinerariilor*, *observarea structurilor de sociabilitate* și *evidențierea morfologiei generaționiste*⁵. Reconstituirea traiectoriilor sau itinerariilor se poate realiza prin două

³ Constantin Noica, *Profesorul Nae Ionescu. Ce învață filosofi de la Nae Ionescu*, în „Vreamea”, nr.490/6 iunie 1937, apud Gabriel Stănescu, *Nae Ionescu în conștiința contemporanilor săi*, pp. 203-205: „Ceea ce te surprinde de la început în gândirea profesorului Nae Ionescu este că ea se îndeletnicește cu justificări, cu distincții din acelea frumoase dintre planul unei științe și planul alteia, dintre cuprinsul unei discipline și cuprinsul alteia... Și un lucru, mai ales, are de spus: acela că problema mântuirii, ca problemă centrală a omului întrucât e om, nu se poate pune decât în cuprinsul religiei. Poți să întorci un sistem filosofic cum vrei, poți să dezbați problemele eticii sau ale antropologiei laice oricât vrei, n-ai să ajungi niciodată să dezlegi, dar nici măcar să formulezi problemele adevărate ale omului. Iar așa ceva, profesorul Nae Ionescu nu se sfiește s-o spună în orice împrejurare. O spune de pe catedra universitară, după cum o spunea prin articolul unei gazete”.

⁴ Cf. Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Humanitas, 1992, p. 46. Aducând drept argument *teoria criteriilor*, Mircea Vulcănescu accentuează funcția soteriologică a învățământului naeionescian referitoare la orientarea concepției filosofice a tânărului discipol în problematica religioasă. Rezultatul este cristalizarea și formularea viziunii filosofice, a conținutului ei în termenii discipolului, ajungându-se astfel la un echilibru interior atât de necesar, la o împăcare cu sine însuși. Mircea Vulcănescu exprimă valoarea filosofiei în concepția lui Nae Ionescu: „În filosofie tot ce nu se poate exprima în propoziții simple, numai cu subiect și predicat este escrocherie” – efortul de a ucide în mine marioneta, de-a prinde elocința și de a-i suci gâtul, efortul de simplificare, de a fi clar și de-ați sluji – când încerci să exprimi ceva – numai subiectul, pe care, cu sau fără izbândă, m-am trudit să le realizez de atunci încoace, sacrificând – astăzi aș zice poate că pe nedrept – orice preocupări de formă”. Mai mult, influența lui Nae Ionescu a fost una covârșitoare la nivelul conștiinței, aspect exprimat într-un mod elocvent de Mircea Vulcănescu: „Și dacă influența lui – (a lui Nae Ionescu, **n.n. C.M**) – n-a fost izvorul de-nceput al renașterii noastre religioase, această influență a fost totuși puterea hotărâtoare care a ajutat *apele tulburate* să se întoarcă iar în vad și să descoperim ceea ce Lucian Blaga ar numi *matca stilistică* a experienței noastre religioase. Matca aceasta era Biserica”.

⁵ Cf. Jean-François Sirinelli, *Comprendre le XXe siècle français*, Paris, Fayard, 2005, p. 59.

modalități: fie prin intermediul biografiei, fie prin studiul devenirii unui grup omogen – constituirea grupului Criterion, ca expresie a unei părți importante a generației²⁷.

Aceste itinerarii individuale sau colective permit o mai bună înțelegere a societății intelectuale interbelice, a diverselor sale forme de practici și reprezentări. În acest caz, prin suprapunerea acestor două dimensiuni fundamentale ale itinerariilor (individuale și colective) ar dispărea multe dintre aspectele încă neexplorate, în profunzimea lor, ale interbelicului, acele adevărate *terrae incognitae*. Acest demers s-ar putea arăta profitabil cu mențiunea de a nu se cantona la stadiul simplei observații, traiectoriile studiate reclamând, de asemenea, o bună interpretare.

Cartografierea tinerei generații interbelice nu presupune doar un demers descriptiv, ci reclamă, deopotrivă, instrumente rafinate de investigație, care vizează *structurile de sociabilitate* și conceptul de *generație*. Definite ca un „domeniu intermediar între familie și comunitatea de apartenență civică (politică)”⁶, structurile de sociabilitate se sprijină pe niște *rețele*, manifestări ale afinităților electivă în interiorul unui grup intelectual. În schimb, conceptul de generație nu are numeroase virtuți euristice⁷, ci el se pliază pe un grup intelectual particular; în alte condiții, folosirea prea largă a acestei noțiuni este aleatorie din punct de vedere științific, ea devenind fecundă în raport cu un anumit grup din cadrul unei comunități naționale.

Întrebarea esențială care ar apărea, implică operaționalitatea conceptului de generație pentru istoria intelectuală. Obstacolul poate fi depășit dacă se pleacă în analiza generaționistă⁸ de la acceptarea unui demers empiric – prin prisma unei asemenea abordări se poate localiza o generație în „țesătura istorică”.

⁶ Maurice Agulhon, *Sociabilitate și societate burgheză în Franța, Germania și Elveția*, Bad-Hamburg, aprilie 1983, apud Jean-François Sirinelli, *Comprendre le XXe siècle français*, Paris, Fayard, 2005, p. 69.

⁷ Despre noțiunea de generație și despre utilizarea ei în istorie, Yves Renouard nota: „de fapt, determinarea liniilor de clivaj între generații constituie piatra de încercare a dominației materiei sale pentru fiecare istoric, marca proprie a originalității sale, o mărturie despre informația și spiritul său” (*Noțiunea de generație în istorie*, în „Revue historique”, t. CCIX, 1953, 1, p. 18).

⁸ Cf. Jean Luchaire, *Notre Temps*, septième année, 3e série, no.201-202, 1933, colonne 606. În numărul consacrat *Disputei generațiilor și crizei democrațiilor*, Jean Luchaire definește generația ca fiind „un ansamblu de oameni marcați de un mare eveniment sau de o serie de mari evenimente. Ori, în cazuri rare, un spirit nu este marcat funciar de un eveniment decât atunci când nu a fost marcat de altele, adică evenimentul *determinator* s-a produs într-un moment în care spiritul *determinat* nu era pătruns de amprente anterioare esențiale”.

Dacă ne raportăm la schema propusă de Jean-François Sirinelli pentru generațiile intelectuale, putem analiza generația⁹ din perspective multiple: istorică, morfologică, funcțională și ideologică⁹. Astfel, abordarea istorică încearcă să răspundă întrebării esențiale: cum apar generațiile? Noțiunea de *eveniment fondator*¹⁰ devine fundamentală în geneza generației intelectuale. *Evenimentul fondator* poate fi de natură ideologică, funcțiile sale fiind mai puțin spectaculoase decât cele ale unui conflict sau ale unei crize grave din cadrul comunității naționale.

În acest sens, istoricul francez Jean-François Sirinelli pledează pentru folosirea termenului de *eveniment ideologic* în istoria culturală și politică. Studiul istoric al generației intelectuale poate fi perceput din două puncte de vedere: diacronic, prin urmărirea duratei istorice pe care o traversează o generație și sincron, prin contaminările și sedimentările diverselor paliere ale mediului intelectual.

Dacă o generație intelectuală este rezultatul istoriei, atunci ea este tributară unui fundament demografic și se definește prin compoziția sa. Abordarea morfologică a generației intelectuale vizează aceste două aspecte centrale: demografia și compoziția sa. Aspectele demografice nu determină numai fundamentul statistic al unei generații intelectuale, ci și funcționarea sa internă. În plus, demografia este și ea produsul istoriei¹¹. Evoluția societală modifică formația culturală, fiind importantă în constituirea generației intelectuale.

Abordarea funcțională se identifică cu *structurile elementare ale sociabilității*, ce se instituie ca *micro-organisme*. Noțiunea de sociabilitate permite o abordare fecundă care structurează sau împarte, adesea, o generație intelectuală. O astfel de abordare funcțională întrește abordarea ideologică, punând în evidență *locurile de influență* și *micro-societățile intelectuale*¹². Abordarea ideologică – sau *datele imediate ale conștiinței politice* – presupune o reflecție asupra mecanismelor de transmitere politică

⁹ Jean-François Sirinelli, *Comprendre le XXe siècle français*, Paris, Fayard, 2005, pp. 175-180.

¹⁰ *Ibidem*, p. 175

¹¹ Cf. Henri-Iréné Marrou, *Crise de notre temps et réflexion chrétienne (de 1930 à 1975)*, introduction de Jean-Marie Mayeur, préface de Charles Piétri, Paris, Beauchesne, 1978, p. 73.

¹² Cf. Jean-François Sirinelli, *op.cit.*, p.178. În această perspectivă a relevării *locurilor de influență* și a *microsocietăților intelectuale*, o istorie a revistelor – revista ca element central de adeziune sau de excludere – poate fi o pistă în abordarea funcțională. În spațiul intelectual francez, de pildă, studiul petițiilor permite, din perspectiva generaționistă, măsurarea amplitudinilor undelor care au traversat societatea intelectuală. Christophe Charle, studiind în lucrarea *Naissance des Intellectuels 1880-1900* (Paris, Les Editions de Minuit, 1998, pp. 142-182), câteva petiții ale afacerii Dreyfus, găsea aspecte generaționiste indeniabile, conchizând asupra importanței *poziției* acelor tineri în *câmpurile lor respective*.